

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Karlo Matuško

ISTRAŽNA SUGESTIBILNOST STARIJIH OSOBA

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODJEL ZA PSIHOLOGIJU

KARLO MATUŠKO

ISTRAŽNA SUGESTIBILNOST STARIJIH OSOBA

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: dr.sc., Ines Sučić

Zagreb, 2017.

Sažetak

Ciljevi ovog istraživanja bili su: (1) ispitati povezanost socio-demografskih karakteristika ispitanika, subjektivnih mjera zadovoljstva životom, zdravljem, pamćenjem te kognitivnih greški i popuštanja, sa pojedinim mjerama sugestibilnosti, te (2) ispitati razlikuju li se osobe u mjerama sugestibilnosti s obzirom na socio-demografske karakteristike, subjektivne procjene zadovoljstva, zdravstvenog stanja, pamćenja, popuštanje te kognitivnih grešaka.

U istraživanju je sudjelovalo 35 ispitanika prosječne dobi 84.31 godina (15 muškaraca i 20 žena). Od ispitanika su individualno prikupljeni podaci o njihovim socio-demografskim karakteristikama, mentalnom stanju, subjektivnim procjenama zadovoljstva životom, zdravljem i pamćenjem, popuštanjima (*Gudjonssonova skala popuštanja*, Gudjonsson, 1997) i prisutnost kognitivnih greški (*Upitnik kognitivnih greški*, Broadbent i sur. 1982), te različiti indikatori istražne sugestibilnosti (*Gudjonssonov test sugestibilnosti*, Gudjonsson, 1984).

Rezultati su pokazali da su sve mjere sugestibilnosti negativno povezane s procjenom mentalnog statusa, samo-procijenjenim zadovoljstvom pamćenjem te količinom upamćenih informacija, a nisu povezane s količinom kognitivnih greški i popuštanjem. Većina ispitanih mjera sugestibilnosti je i pozitivno povezana s dobi ispitanika.

Stariji ispitanici, oni čiji je mentalni status procijenjen lošijim, oni koji su manje zadovoljni svojim pamćenjem, te koji pokazuju lošije dosjećanje iskazuju višu sugestibilnost. Uz to, oni koji su manje zadovoljniji svojim životom i fizičkim zdravljem pokazuju višu neposrednu sugestibilnost. Podjela ispitanika s obzirom na količinu konfabulacija, kognitivnih pogrešaka i stupanj iskazanog popuštanja nije rezultirala značajnim razlikama u iskazanoj sugestibilnosti.

Ključne riječi: sugestibilnost, stariji odrasli, kognitivne greške, popuštanje

Investigative suggestibility of elderly people

Abstract

The aims of this study were: (1) to investigate relationship between socio-demographic characteristics, self-assessed satisfaction with life, health and memory, cognitive failures and compliance with different suggestibility measures, and (2) to investigate differences in participants' level of suggestibility based on their socio-demographic characteristics, self-assessed satisfaction with life, health and memory, cognitive failures and compliance.

The sample consisted of 35 participants (15 males and 20 females). Their average age was 84.31 years. From participants were individually collected following data: socio-demographic characteristics, mental state, self-assessed satisfaction with life, health and memory, level of compliance (*Gudjonsson Compliance Scale*, Gudjonsson, 1997), level of cognitive failures (*Cognitive Failures Questionnaire*, Broadbent, 1982), and suggestibility measures (*Gudjonsson Suggestibility Scale*, Gudjonsson, 1984).

All suggestibility measures were negatively related to estimated mental state, self-assessed satisfaction with memory and number of recollected information. Suggestibility measure were unrelated to self-assessed level of compliance and cognitive failures. Majority of suggestibility measures were positively related to participants' age.

Older respondents, those with worse mental state, those who were less satisfied with their memory, and those with worse recollection were more suggestible. Those who were less satisfied with their life and physical health also showed higher immediate suggestibility. Differences between participants in level of confabulation, level of self-assessed cognitive failures and compliance did not result in significant differences in suggestibility levels.

Key words: suggestibility, elderly, cognitive failures, compliance

SADRŽAJ

SADRŽAJ	1
1. UVOD	2
1.1. Svjedok i vjerodostojnost svjedočenja	2
1.2. Sugestibilnost i tipovi sugestibilnosti	2
1.3. Ispitivanje sugestibilnosti	4
1.4. Korelati istražne sugestibilnosti.....	5
1.4.1. Dob.....	5
1.4.2. Pamćenje	6
1.4.3. Kognitivno funkcioniranje	6
1.4.4. Spol	7
1.4.5. Popuštanje	7
2. CILJEVI I PROBLEMI.....	9
3. METODA.....	10
3.1. Ispitanici	10
3.2. Mjerni instrumenti	10
3.3. Postupak.....	12
4. REZULTATI.....	14
5. RASPRAVA.....	21
5.1. Korelati istražne sugestibilnosti.....	23
5.2. Razlike među skupinama na mjerama sugestibilnosti	24
5.3. Specifičnosti, nedostaci, koristi i praktične implikacije istraživanja.....	26
6. ZAKLJUČAK	28
LITERATURA.....	29

1. UVOD

1.1. Svjedok i vjerodostojnost svjedočenja

Svjedok je fizička osoba koja nije stranka u postupku, ali koja se u njemu sasluša radi prikupljanja obavijesti o sadržaju njezinih opažanja o činjenicama koje se utvrđuju, pri čemu do tih činjenica nije došla kao stručna osoba po nalogu suda (Dika, 2006). Vjerodostojnost iskaza je pouzdanost iskaza svjedoka, odnosno stupanj istinitosti ili podudarnosti sadržaja iskaza sa stvarnim događajem (Hrvatska enciklopedija, 2016). Stoga, da bi iskaz svjedoka bio vjerodostojan potrebno je da svjedok zadovoljava sljedeće kriterije. Prvenstveno treba imati adekvatan kapacitet pažnje - svjedok bi trebao obratiti pažnju, usmjeriti pažnju i zadržati pažnju tijekom samog ekscesnog događaja. Sljedeći kriterij je adekvatna percepcija, tj. osoba bi trebala registrirane podatke oblikovati u smislenu cjelinu. Nadalje, sposobnost pamćenja mora biti dostatna da, u mjeri u kojoj je to potrebno za forenzičke svrhe, osoba zadrži objektivno opažene činjenice. Posljednji kriterij bila bi sposobnost izvješćivanja o vlastitim saznanjima o činjenicama, dakle da je osoba sposobna izvijestiti o upamćenom sadržaju i razumjeti postavljena pitanja o onome što se dogodilo (Weissman, 1991). Dakle, svjedok bi trebao na objektivna načina izvijestiti o situaciji kojoj je svjedočio. Na kvalitetu iskaza svjedoka utječe velik broj bio-psiho-socijalnih faktora koje treba uzeti u obzir prilikom istražnog postupka. Uz te faktore, identificirane su i različite, posebno vulnerabilne skupine svjedoka, primjerice djeca i mladi, osobe smanjenih kognitivnih sposobnosti, psihički bolesne osobe i sl. Jednu od posebno vulnerabilnih skupina svjedoka čine i osobe starije životne dobi. Kako se radi o populaciji koja je sve više u porastu (Državni zavod za statistiku, 2016), a koja je često pogođena zdravstvenim tegobama, otvara se pitanje utječu li i u kojem stupnju promjene i tegobe povezane s trećom životnom dobi na kognitivne funkcije bitne u forenzičkom kontekstu, a time i na vjerodostojnost iskaza.

1.2. Sugestibilnost i tipovi sugestibilnosti

Sugestibilnost je pojam koji ima dugi povijesni razvoj te se spominjao u različitim znanstvenim i neznanstvenim kontekstima. Vrsta sugestibilnosti koju laici najčešće navode pod pojmom sugestibilnosti je ona koja se postiže hipnozom (*primarna*), dok je istražna ona koja je tema ovog rada. Gudjonsson (1992) je utvrdio da između istražne i primarne (*hipnotičke*) sugestibilnosti ne postoji povezanost, te se može pretpostaviti kako navedene dvije vrste sugestibilnosti ukazuju na različite aspekte podlijevanja sugestivnom pritisku. Stoga istražnu

sugestibilnost treba razlikovati od hipnotičke sugestibilnosti, koju primjerice AniĆ i Goldstein (2004) definiraju kao osobinu ličnosti smanjene vlastite volje i naglašene podložnosti utjecaju drugih, s time da taj utjecaj može, osobi na koju se želi izvršiti sugestija, biti predstavljen u obliku prijedloga, poticaja, miga, podsjećanja na nešto i slično.

U okviru kognitivne psihologije sugestibilnost se promatra kao pogreška pamćenja nastala zbog naknadne izloženosti podatku koji je drukčiji od opažene i percipirane situacije, a koji je uslijed određenih okolnosti integriran u pamćenje. Tako da prilikom reprodukcije upamćenog sadržaja osoba izvještava o naknadno integriranom podatku kao o izvorno upamćenom (Stenberg, 2005). Kada promatramo pojam sugestibilnosti unutar područja forenzičke psihologije tada ju možemo promatrati kao dispoziciju pojedinca u smislu odupiranja ili podlijevanja sugestivnom utjecaju (Eisen, Morgan i Mickes, 2002). Primjerice, Gudjonsson i Clark (1986) definiraju istražnu sugestibilnost kao stupanj u kojem, tijekom zatvorene socijalne interakcije, osobe počinju prihvaćati informacije iznesene tijekom tog formalnog ispitivanja, što utječe na kasnije ponašanje osobe tako da prihvaća ili se odupire sugestiji. Potrebno je i istražnu sugestibilnost razlikovati od popuštanja. Gudjonsson (1989) popuštanje definira kao opću tendenciju osobe da prihvati i izvrši upute drugih, posebno autoriteta, koje sam ne bi učinio, za neku trenutnu, instrumentalnu dobit. Također je važno razlikovati istražnu sugestibilnost od popuštanja i socijalnog konformizma. Ispitivanje sugestibilnosti uključuje prikupljanje podataka od svjedoka nakon što je svjedočio određenoj, više ili manje ekscitirajućoj situaciji, dok kod popuštanja dolazi do prihvaćanja stava drugih u svakodnevnim, neekscitirajućim situacijama. Drugo, sugestibilnost je značajno povezana s kognitivnim funkcijama kao što su inteligencija i pamćenje, dok se na socijalni konformizam gleda kao na osobinu ličnosti (Gudjonsson, 1988). Najvažnija razlika između popuštanja i sugestibilnosti u odnosu na socijalni konformizam je ta da se prilikom popuštanja, odnosno prihvaćanja stavova drugih, osoba ne mora privatno složiti sa samim stavom, dok se kod sugestibilnosti osoba uz javno prihvaćanje i privatno slaže s iznesenim stavom.

Kako bi se pojam sugestibilnosti preciznije odredio potrebno je razlikovati njezina osnovna dva tipa, a to su: neposredno prihvaćanje pogrešnih informacija i odgođeno dosjećanje pogrešnih informacija (Scholler i Loftus, 1993). Prilikom ispitivanja kod neposrednog prihvaćanja pogrešnih informacija na osobu se vrši svojevrsni pritisak kako bi osoba dala određene, željene odgovore. Pri tome se ne nastoji izvršiti distorzija upamćenih informacija, već se osobu nastoji usmjeriti davanju željenih odgovora postavljanjem sugestivnih pitanja.

Ispitanikovo slaganje s netočnim informacijama koje sadrži sugestivno pitanje smatra se neposrednim prihvatanjem pogrešnih informacija (Schooler i Loftus, 1993). Gudjonsson i Clark (1986) navode kako je takvo slaganje posljedica crte ličnosti pojedinca, a u forenzičkoj situaciji takav pritisak se često događa kada ispitni intervju provodi neiskusna ili nedovoljno educirana osoba. Odgođeno dosjećanje pogrešnih informacija događa se kada ispitanik iznese informacije koje su pogrešno inkorporirane u sjećanje. Inkorporiranje pogrešnih informacija u vlastito pamćenje događa se prilikom ispitivanja ili do njega dolazi uslijed izlaganja informacijama između dva ispitivanja. Sugestibilnost te vrste je posljedica situacijskih čimbenika kojima se može eksperimentalno manipulirati (Loftus, Miller, & Burns, 1978).

1.3. Ispitivanje sugestibilnosti

Korištenje standardiziranih testova i postavljanje sugestivnih pitanja tijekom uzimanja iskaza o opaženom/doživljenom dva su načina na koji se najčešće ispituje sugestibilnost. Pri provedbi standardiziranih testova najčešće se ispitanik izloži nekom verbalnom i/ili vizualnom sadržaju, nakon čega se ispita njegovo neposredno i odgođeno pamćenje prezentiranog sadržaja. Potom slijedi postavljanje serije sugestivnih pitanja različitog tipa (npr. da-ne, višestruke alternative) i pokušaja vršenja socijalnog pritiska davanjem informacije o niskoj točnosti dosjećanih informacija. Zatim se, nakon negativne povratne informacije o točnosti dosjećanih informacija, ispitaniku ponovno postavljaju sugestivna pitanja te bilježe njegovi odgovori, kao i promjene odgovora nastale uslijed socijalnog pritiska (Ney, 1995).

Istraživači su razvili različite testove koji se koriste ovisno o uzrastu ispitanika te o kontekstu ispitivanja. U forenzičkoj su praksi najčešće korišteni testovi za djecu *Bonnov test sugestibilnosti* (*Bonn Test of Statement Suggestibility* – BTSS; Enders, 1997) namijenjen za ispitivanje djece dobi od 4 do 10 godina, s dvije paralelne forme - za djevojčice i za dječake (Đumić, 2012), te *Skala sugestibilnosti za djecu* (*Suggestibility Scale for Children* – SSC,) uz njenu adaptiranu verziju s video dodatkom (*Video Suggestibility Scale for Children* – VSSC; Scullin i Ceci, 1999), a za odrasle *Gudjonssonova skala sugestibilnosti verzija* (Gudjonsson, 1992). Ono što je zajedničko svim tim testovima je da se ispitivanja sugestibilnosti provode individualno.

1.4. Korelati istražne sugestibilnosti

Na razinu sugestibilnosti utječe veći broj bio-psiho-socijalnih faktora. Bruck i Melnyk (2004) navode tri vrste faktora na razne načine povezane s ispitnom sugestibilnošću. To su demografski, koji obuhvaćaju spol, dob i razinu završenog obrazovanja, zatim psiho-socijalni, u koje se ubrajaju strategije suočavanja sa stresom, temperament, osobine ličnosti, potom kognitivni, odnosno inteligencija, percepcija, pažnja itd. Istraživanja istražne sugestibilnosti imaju za cilj pronaći s kojim je faktorima i na koji način sugestibilnost povezana, te su do sada najčešće ispitivani korelati istražne sugestibilnosti bili: dob, intelektualne sposobnosti, pomirljivost, ugodnost, ovisnost o polju i lokus kontrole, hipnotička sugestibilnost, sposobnost vizualizacije te disocijacija (Eisen, Quas, i Goodman, 2001). Iako su se mnoga istraživanja sugestibilnosti bavila karakteristikama sugestibilnosti djece kao vulnerabilne skupine, malo se istraživanja bavilo karakteristikama istražne sugestibilnosti osoba starije životne dobi.

1.4.1. Dob

Iako je većina istraživanja istražne sugestibilnosti istraživala povezanost dobi sa sugestibilnošću, malo se istraživanja bavilo proučavanjem efekta dobi kod starijih odraslih osoba. Istraživanja jasno pokazuju kako postoji značajna razlika u stupnju sugestibilnosti između djece i odraslih (Memon i Vartoukian, 1996; Đumić, 2012). Coxon i Valentine (1997) ispitivali su razlike u sugestibilnosti između tri dobne skupine: djece (7-9 godina), mlađih odraslih (16-18 godina) te starijih odraslih (65-85 godina). Istraživanje je pokazalo da djeca i stariji odrasli daju manji broj točnih odgovora na nesugestivno pitanje nego mlađi odrasli, odnosno da su sposobni pohraniti manji broj podataka u pamćenje. Istraživanje nije pokazalo značajne razlike u sugestibilnosti između mlađih odraslih i starijih odraslih. Suprotno tomu, rezultati istraživanja koje su proveli (2003) unutar kojeg su uspoređivali razlike u istražnoj sugestibilnosti između mlađih odraslih osoba ($M=19.6$ godina) i starijih odraslih osoba ($M=76.0$ godina), pokazuju da starije odrasle osobe pokazuju višu razinu sugestibilnosti od mlađih odraslih osoba. Dukala i Polczyk (2013) ispitivali su odnos dobi, ponašanja ispitivača i sugestibilnosti između mladih i starijih odraslih osoba. Istraživanje je pokazalo da starije osobe, u odnosu na mlade osobe, postižu niže rezultate na neposrednom i odgođenom dosjećanju, dok prilikom ispitivanja u kojem je ispitivač strog i distanciran pokazuju veću tendenciju promjene odgovora nakon negativne povratne informacije. Bez obzira na to što broj starijih odraslih osoba

u populaciji raste, rijetka su istraživanja sugestibilnosti koja su uključila tu vulnerabilnu dobnu skupinu, a rezultati dosadašnjih istraživanja nisu jednoznačni.

1.4.2. Pamćenje

Kognitivna i razvojna psihologija tek u novije vrijeme razmatraju karakteristike kognitivnog funkcioniranja starijih odraslih osoba. Većina suvremenih udžbenika iz kognitivne i razvojne psihologije govori o smanjenju kapaciteta pamćenja s porastom dobi (Baltes, 1987; Stenberg, 2005). Istraživanja koja se bave ovim pitanjem jasno pokazuju opadanje kapaciteta radnog i dugoročnog pamćenja, ali i smanjenje stabilnosti te brzine prilikom pohranjivanja i dosjećanja podataka (Salthouse i Babcock, 1991; Rönnlund, Nyberg i sur., 2005). Rezultati brojnih istraživanja pokazuju kako starije osobe, u odnosu na mlade osobe i adolescente, postižu slabije rezultate na raznim testovima pamćenja. Na primjer, u usporedbi sa mlađim odraslim osobama, stariji pokazuju slabiji učinak na testu slobodnog dosjećanja (List, 1986). Schacter, Koutstaal i Norman (1997) tvrde da starije osobe pohranjuju informacije na manje distinktivan način, što otvara prostor za razne distorzije pamćenja. Preciznije, starije osobe imaju pristup manje detaljnoj izvornoj informaciji, sukladno tome, kriteriji koje uzimaju prilikom donošenja odluke o izvornoj informaciji su slabiji. Pretpostavku o povezanosti opadanja sposobnosti pamćenja i veće sugestibilnosti kod starijih potvrđuje veći broj istraživanja (Bartlett, Strater i Fulton, 1991; Dywan, Jacoby, 1990).

1.4.3. Kognitivno funkcioniranje

Istraživači u području istraživanja sugestibilnosti slažu se u tome da se pojedinci razlikuju u stupnju sugestibilnosti, kao i razini intelektualnih sposobnosti, međutim, povezanost tih dvaju koncepata nije potpuno jednoznačna, iako rezultat na Gudjonssonovoj skali sugestibilnosti pokazuje da su veća sugestibilnost i intelektualni deficiti povezani (Gudjonsson, 1992; Henry i Gudjonsson, 2003). Istraživanje Merchelbach i sur. (1999) pokazalo je da je razina disocijativnih iskustava nisko, ali značajno povezana s određenim aspektima istražne sugestibilnosti. Preciznije, što je jača sklonost disocijativnim iskustvima, jača je i tendencija podlijevanja sugestivnom utjecaju i veći rezultat na ukupnoj sugestibilnosti. Što se tiče odnosa kognitivnih greški i istražne sugestibilnosti, rezultati istraživanja Marchelbach i sur. (1999) pokazali su da je veća razina kognitivnih grešaka negativno povezana s količinom slobodno dosjećanih informacija i količinom konfabulacija, ali da je značajno pozitivno povezana sa

promjenom odgovora uslijed sugestivnih pitanja i socijalnog pritiska te razinom ukupne sugestibilnosti.

1.4.4. Spol

Brojna istraživanja bavila su se odnosom spola i istražne sugestibilnosti, međutim, većina istraživanja zaključuje kako spol nije povezan sa sugestibilnosti (npr. Đumić, 2012). Nekolicina istraživanja ipak ističu spolne razlike u razini sugestibilnosti. Istraživanje Calicchia i Santostefanoa (2004) bavilo se spolnim razlikama u sugestibilnosti varirajući izvor perceptivnog podražaja (auditivni, vizualni, multimodalni). Rezultati istraživanja govore kako djevojčice pokazuju veću razinu sugestibilnosti između 10. i 12. godine isključivo prilikom gledanja video sadržaja, odnosno kada je perceptivni stimulus multimodalni. U prilog takvom nalazu govori i istraživanje koje govori kako su žene podložne sugestivnom pritisku, ali u određenim situacijama, odnosno kada su morale izvijestiti o „muški orijentiranom“ sadržaju (Powers, Andriks i Loftus, 1979). Prema navedenim autorima uzrok nastalih razlika u ispitnoj sugestibilnosti između muškaraca i žena može se pripisati spolno pristranim pitanjima, odnosno pitanjima koja su „muški orijentirana“. Na osnovu takvih nalaza o razlikama u sugestibilnosti između muškaraca i žena je razvijen Bonnov test sugestibilnost koji se sastoji od dvije paralelne forme testa, jedna prilagođena dječacima, dok je druga prilagođena djevojčicama (Enders, 1997).

1.4.5. Popuštanje

Popuštanje je Gudjonsson kao pionir u području istraživanja sugestibilnosti (1989.) uveo kao konstrukt koji treba ispitati uvijek prilikom ispitivanja sugestibilnosti zbog njihove povezanosti. Primjerice, istraživanje Gudjonssona (1990) u kojem su uspoređeni rezultati na Gudjonsonovom testu sugestibilnosti, popuštanju i IQ-u kod tri skupine ispitanika (na osobama koje su dale lažna priznanja, na forenzičkim pacijentima koji su izmijenili iskaz koji su prvotno dali policiji, te na osumnjičenicima koji nisu podlegli policijskom pritisku i nisu dali samoinkriminirajući iskaz) pokazalo je da postoji visoka i značajna razlika između sve tri skupine ispitanika u rezultatima na testu inteligencije. Osobe koje su dale lažna priznanja postizale su najniže rezultate, dok su osobe koje nisu dale samoinkriminirajući iskaz postizale najviše rezultate na testu inteligencije. Kao i kod inteligencije, rezultati su pokazali linearan odnos između tri skupine ispitanika, odnosno osobe koje su lažno priznale imale su najviši rezultat na

sugestibilnosti i popuštanju, dok su osumnjičene osobe koje nisu dale samoinkriminirajući iskaz imale najniži rezultat, a forenzički pacijenti nalazili su se po razini sugestibilnosti i popuštanju između te dvije skupine ispitanika.

2. CILJEVI I PROBLEMI

Vjerodostojnost iskaza svjedoka pod utjecajem je velikog broja bio-psiho-socijalnih faktora, stoga je bitno utvrditi u kojoj je mjeri osoba podložna sugestivnom utjecaju, odnosno je li i u kojoj mjeri njen iskaz nastao pod utjecajem sugestija. S obzirom na nedostatak istraživanja sugestibilnosti kod starijih odraslih osoba u Hrvatskoj, ovim istraživanjem želi se pridonijeti povećanju razumijevanja te proširenju znanja o korelatima istražne sugestibilnosti. Stoga je cilj ovog istraživanja utvrditi povezanost socio-demografskih karakteristika ispitanika, njihovog zdravstvenog statusa, pamćenja, popuštanja te kognitivnih greški sa pojedinim mjerama sugestibilnosti.

U skladu s teorijskim okvirom i rezultatima prijašnjih istraživanja postavljeni su sljedeći problemi.

1. Ispitati povezanost socio-demografskih karakteristika ispitanika, njihovog zdravstvenog statusa, pamćenja, popuštanja te kognitivnih greški sa pojedinim mjerama sugestibilnosti.

H1: Očekuje se da će starija dob ispitanika, dulji boravak u Domu, lošiji zdravstveni status, lošije pamćenje, veći broj kognitivnih greški te veće popuštanje biti pozitivno povezane s različitim mjerama sugestibilnosti, dok će niži stupanj obrazovanja te kraći radni staž biti negativno povezan s navedenim mjerama.

2. Ispitati razlikuju li se osobe u mjerama sugestibilnosti s obzirom na socio-demografske karakteristike, zdravstveno stanje, pamćenje, popuštanja te kognitivne greške.

H2: Očekuje se da biti izraženija sugestibilnost kod osoba koje su starije dobi, koje dulje borave u Domu, koje su imale kraći radni staž, koje su lošijeg zdravstvenog statusa, lošijeg pamćenja, te koje pokazuju veći broj kognitivnih greški i sklonije su popuštanju.

3. METODA

3.1. Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo 35 štićenika / štićenica Doma za starije i nemoćne osobe „Slavonski Brod“, od čega je bilo 20 (42.90%) osoba ženskog spola i 15 (57.10%) osoba muškog spola. Prosječna dob sudionika iznosila je 84.31 godina ($M=84.31$, $SD=5.917$), dok se raspon dobi kretao od 76 do 95 godina. Najveći broj ispitanika $n=32$ (91.4%) su udovci, a dvoje (5.75%) živi u izvanbračnoj zajednici, odnosno emocionalnoj vezi, dok je jedna osoba (2.85%) oženjena. Pri tome $n=2$ (5.7%) sudionika nema djecu, dok $n=32$ (94.3%) ima djecu. Gledajući stupanj obrazovanja, najviše ispitanika $n=19$ (54.3%) nema završenu osnovnu školu, $n=11$ (31.4%) ima završenu osnovnu školu, dok završenu srednju trogodišnju školu, odnosno zanat, ima $n=4$ (11.4%), a završenu četverogodišnju srednju školu ima $n=1$ (2.9%). Nitko od ispitanika nije završio viši ili visoki stupanj obrazovanja. Prosječno trajanje radnog staža ispitanika je 23.9 godina ($M=23.88$, $SD=9.361$), dok se raspon trajanja radnog staža kretao od 0 do 35 godina. Ispitanici su prosječno boravili u Domu 3.6 godina ($M=3.60$, $SD=1.727$), a raspon dužine trajanja boravka u Domu kretao se od 1 do 7 godina.

3.2. Mjerni instrumenti

Gudjonssonova skala sugestibilnosti (*Gudjonsson suggestibility scale*, GSS) (Gudjonsson, 1984; 1987) razvijena je kako bi mjerila individualne razlike u stupnju neposredne sugestibilnosti, odnosno dva osnovna tipa sugestivnih utjecaja, a to su: tendencija podlijevanja sugestivnim pitanjima i tendencija promjene odgovora pod utjecajem socijalnog pritiska. Dodatno, skala omogućuje i mjerenje *slobodnog dosjećanja* verbalnog sadržaja te *konfabulacije*. *Konfabulacije* predstavljaju zbroj izmijenjenih i izmišljenih podataka koje ispitanik iznosi kao upamćene. Postupak primjene obuhvaća pričanje priče, ispitivanje neposrednog dosjećanja, postavljanje seta pitanja, prekida ispitivanja u trajanju od 50 minuta, te se ispitaniku ponovno postavlja isti set pitanja. Postoje dvije vrste priče koje je moguće koristiti – u jednoj je opisano kazneno djelo razbojništva, a u drugom biciklistička nesreća. Svaka priča sadrži po 40 informacija koje ispitanik hipotetski može upamtiti. Nakon ispričane priče od ispitanika se traži da se prisjeti što većeg broja detalja koje je čuo u priči, te se bilježi broj informacija prikupljenih slobodnim dosjećanjem. Nakon toga slijedi set od 20 pitanja dihotomnog tipa, od čega 5 pitanja služi za provjeru zadržavanja informacija, a ostalih 15 pitanja je sugestivno. Tih 15 pitanja upućuje na opću tendenciju *podlijevanja sugestivnim*

pitanjima (Dobitak1). Nakon toga slijedi stanka od minimalno 50 minuta nakon koje se primjenjuje isti set pitanja. Prije no što se ponovno postave pitanja, ispitanicima se daje negativna povratna informacija o točnosti odgovora na postavljena pitanja. Rezultat koji se dobije pri ponovljenom postavljanju pitanja označava tendenciju *podlijevanja sugestivnim pitanjima* nakon negativne povratne informacije (*Dobitak2*). Broj promijenjenih odgovora između prvog i drugog ispitivanja naziva se *Promjena*, a objašnjava se kao tendencija promjene odgovora uslijed socijalnog pritiska. Nakon završene primjene cijele skale na temelju prikupljenih odgovora računa se *Ukupna sugestibilnost*, koja predstavlja zbroj rezultata na općoj tendenciji podlijevanja sugestivnom utjecaju i promjene odgovora. Koeficijenti unutarnje konzistencije za navedene ljestvice u ranijim istraživanjima kreću se oko $\alpha=0.74$ za Dobitak 1 - opću tendenciju podlijevanja sugestivnim pitanjima, $\alpha=0.82$ za Dobitak 2 - podlijevanje sugestivnom utjecaju nakon negativne povratne informacije, $\alpha=0.63$ za promjenu, te $\alpha=0.77$ za ukupnu sugestibilnost (Polczyk, 2005).

Gudjonssonova skala popuštanja (The Gudjonsson Compliance Scale, GCS) (Gudjonsson, 1997) mjeri tendenciju osobe popuštanju, da prihvati zahtjeve drugih, prvenstveno osoba koje imaju autoritet, kako bi im ugodila te izbjegla konflikt i konfrontaciju. GCS je skala samo-procjene koja se sastoji od 20 tvrdnji na koje se odgovara s Točno ili Netočno. Primjeri čestica su: „lako popustim kad se na mene vrši pritisak“, „kad sam nesiguran u nešto, prihvatim što mi drugi kažu“, „općenito vjerujem da treba raditi ono što mi se kaže“. Gudjonssonova skala popuštanja mjeri tri faktora popuštanja. Prvi faktor odnosi se na poteškoće koje osoba iskazuje prilikom nošenja sa pritiskom i strahom od konflikta, posebno od autoriteta. Faktor je u upitniku zastupljen s 10 čestica. Drugi faktor odnosi na potrebu za ispunjavanjem tuđih očekivanja, te je zastupljen s 5 čestica. Treći faktor je također zastupljen s 5 čestica, no zasićenost konstruktom je skromna. Alfa koeficijent nutarnje konzistencije za cijelu skalu iznosi .71, dok test-retest pouzdanost upitnika, mjeren na 20 forenzičkih pacijenata u razmaku od 3 mjeseca, iznosi .88 ($p < 0.001$) (Gudjonsson, 1989).

Upitnik kognitivnih greški (The Cognitive Failures Questionnaire, CFQ) (Broadbent, Cooper, Fitzgerald i Parkes, 1982) je upitnik samo-procjene koji sadrži 25 tvrdnji kojima se nastoji utvrditi učestalost svakodnevnih manjih greški koje su se ispitaniku dogodile u posljednjih 6 mjeseci. Primjeri čestica su: „dok ste hodali, sudarili ste se s nekom osobom“, „imali ste problema s odlučivanjem“, „nešto ste čitali i onda shvatili da se na to uopće niste koncentrirali, pa ste isti tekst morali ponovo čitati“. Ispitanik čestinu kojom mu se događaju

opisane kognitivne greške procjenjuje na skali od 0 do 4 (0=nikada do 4=vrlo često). Rezultati na pojedinim česticama se zbrajaju i tako se dobiva ukupni CFQ rezultat koji može biti u rasponu od 0 do 100. U istraživanjima je utvrđeno da Cronbach alpha za CFQ iznosi čak .91, dok je test-retest pouzdanost .82 (Vom Hofe, Mainemarre, & Vannier, 1998.).

Mini-Mental State Examination (MMSE-2) je desetominutni upitnik koji se koristi u svrhu ispitivanja kognitivnih funkcija kod osoba sniženih kognitivnih sposobnosti, neobrazovanih, osoba pogođenih bolestima i kod populacije starijih odraslih osoba. Ukupni rezultat na testu pokazuje ozbiljnost kognitivnih deficita (Folstein, Folstein i McHugh, 1975.). Čestice na testu uključuju provjeru prostorno-vremenske orijentacije, imenovnja, ponavljanja, čitanja, pisanja, pamćenja i crtanja. Tijekom testiranja, bitno je naglasiti uspjeh, dok se neuspjeh ignorira (Cockrell i Folstein, 2002). Na taj način se izbjegava emotivna reakcija ispitanika koja bi mogla ugroziti suradnju i učinak na testu. Ako su odgovori na svim česticama točni, rezultat je 30. Prosječan rezultat za populaciju iznad 65 godina je 27 (M=27), dok niži rezultat može biti i posljedica nižeg stupnja obrazovanja, ali i organskog oboljenja (Folstein, Folstein i McHugh, 1975).

Samo-procjene zadovoljstva životom u cjelini, zadovoljstva fizičkim i psihičkim zdravljem, te vlastitim pamćenjem ispitane su na skalama od 11 stupnjeva (0=u potpunosti sam nezadovoljan do 10=u potpunosti sam zadovoljan). Uključene su u ovo istraživanje kao subjektivni indikatori procjene zdravlja i pamćenja.

Socio-demografski podaci su uključivali podatke o dobi i spolu ispitanika, bračnom statusu, završenom stupnju obrazovanja, radnom stažu, duljini boravka u staračkom domu, te prisutnosti / odsutnosti bolesti.

3.3. Postupak

Prije provedbe istraživanja zatraženo i je i dobiveno odobrenje upravitelja Doma za starije i nemoćne osobe, Slavonski Brod, za provođenje istraživanja. Upravitelj Doma i nadležni socijalni radnik predstavili su štićenicima Doma istraživanje i istraživača, te su od zainteresiranih štićenika inicijalno odabrali one čije psiho-fizičko stanje nije narušeno starošću i bolešću. Istraživač je sa svakim od inicijalno odabranih ispitanika obavio individualni informativni razgovor u kojem je objasnio cilj i svrhu istraživanja, te proveo ispitivanje mentalnog stanja (MMSE-2), kako bi se utvrdilo trenutno psiho-fizičko funkcioniranje

ispitanika. Anonimnosti ispitanika posvećena je velika pažnja. Ispitanicima je prije samog početka ispitivanja bilo napomenuto da je istraživanje anonimno i da će se rezultati koristiti isključivo u svrhu istraživanja. Ispitanici su bili upoznati i s dobrovoljnošću sudjelovanja, te da mogu odustati od istraživanja u bilo kojem trenutku. Sa ispitanicima koji su pristali sudjelovati istraživanje je provedeno individualno kroz dva navrata jer Gudjonssonov test sugestibilnosti zahtijeva stanku u trajanju od 50 minuta. U prethodnim istraživanjima ta se stanka obično koristila za ispitivanje dodatnih korelata sugestibilnosti, ali u ovom istraživanju je korištena za odmor ispitanika. Korištenjem odmora željelo se izbjeći da zbog visoke dobi ispitanika dođe do pretjeranog zamora i pada koncentracije te da se željelo umanjiti da prisutnost tih čimbenika djeluje na rezultate istraživanja. Kako bi se osigurala anonimnost, ali omogućilo spajanje podataka prikupljenih u prvom i drugom navratu, svakom ispitaniku su dodijeljene ceduljice s brojem koji je bio nalijepljen na materijale korištene u prvom i drugom navratu.

U prvom navratu od ispitanika su bili prikupljeni socio-demografski podaci, oni su procijenili zadovoljstvo svojim životom, zdravljem, te pamćenjem, a potom su bili primijenjeni Upitnik kognitivnih greški, Gudjonssonova skala popuštanja i prvi dio Gudjonssonovog testa sugestibilnosti. U tom prvom dijelu ispitivanja Gudjonssonovim testom sugestibilnosti ispitanicima je ispričana priča prije koje su dobili uputu da ju trebaju što bolje zapamtiti kako bi je kasnije mogli što kvalitetnije prepričati. Nakon odslušane priče, ispitanici su je istraživaču prepričali. Tijekom prepričavanja istraživač je bilježio odgovore ispitanika, ali je dodatno prepričavanje priče bilo i audio snimano kako bi se što vjernije zabilježilo neposredno dosjećanje priče. Svi ispitanici su dali usmenu suglasnost za audio-snimanje. Po završetku dosjećanja, ispitanicima je postavljen set od 20 pitanja. Drugi navrat ispitivanja je proveden s odmakom od 50 minuta. U njemu je primijenjen drugi dio Gudjonssonovog testa sugestibilnosti. Ispitanicima je rečeno da je nakon uvida u njihove odgovore u prvom navratu ispitivanja utvrđeno da su na velik broj pitanja dali pogrešne odgovore, te da im se ista pitanja moraju ponovo postaviti. Stoga im je ponovo postavljen isti set od 20 pitanja i rečeno im je da se sada trebaju potruditi i dati što točnije odgovore. Po završetku istraživanja ispitanicima je zahvaljeno na sudjelovanju.

4. REZULTATI

Osnovni deskriptivni podaci prikazani su u Tablici 1.

Tablica 1. *Deskriptivna statistika i teorijski raspon rezultata za samo-procjene zadovoljstva, procjenu mentalnog statusa, količinu zapamćenih informacija i konfabulacija, te za dimenzije sugestibilnosti, i skale kognitivnih greški i popuštanja*

	Raspon rezultata	Min	Max	Teorijski raspon	M	SD
Zadovoljstvo životom	8	2	10	0 - 10	6.80	2.435
Zadovoljstvo fizičkim zdravljem	9	1	10	0 - 10	5.63	2.691
Zadovoljstvo psihičkim zdravljem	7	2	9	0 - 10	5.46	2.147
Zadovoljstvo vlastitim pamćenjem	8	1	9	0 - 10	4.17	2.345
MMSE	8	22	30	0 - 30	26.49	2.106
CFQ - Kognitivne greške	55	24	79	0 – 100	53.86	15.547
GCS - Popuštanje	17	3	20	0 - 20	14.40	4.181
Dosjećanje	21	5	26	0 - 40	13.57	5.653
Konfabulacije	12	0	12	-	5.69	3.132
GSS - Dobitak1	12	2	14	0 - ,15	4.94	2.612
GSS - Dobitak2	13	1	14	0 - 15	5.14	2.830
GSS - Promjena	10	0	10	0 - 20	2.91	2.430
GSS - Ukupna sugestibilnost	17	2	19	0 - 35	7.86	4.635

Legenda: CFQ – Upitnik kognitivnih greški; GCS – Gudjonssonova skala popuštanja; GSS – Gudjonssonova skala sugestibilnosti

Kako su svi ispitanici dali odgovore na svim mjerama rezultati su računati na podacima za sve ispitanike (N=35). Na temelju deskriptivnih podataka prikazanih rezultata u Tablici 1 može se zaključiti da su, što se tiče procjene zadovoljstva, ispitanici najviše zadovoljni svojim životom, a najmanje svojim pamćenjem. Dok im je procjena zadovoljstva životom iznad teorijskog prosjeka, procjene zadovoljstva zdravljem i pamćenjem se kreću oko prosjeka teorijskog raspona skala. Procijenjeni prosječni mentalni status ispitanika, izveden preko

MMSE-a, nadprosječan je u odnosu na normativni uzorak, a utvrđeni prosječni rezultat ($M=26.49$) vrlo je blizu maksimalnog teorijskog rezultata. Prosjek na skali Kognitivnih greški podudara se s teorijskim prosjekom skale, dok prosječni rezultat na skali Popuštanja upućuje na veći stupanj popustljivosti ispitanika od teorijskog prosjeka skale Količina neposredno zapamćenih informacija je niska i ispod teorijskog prosjeka, te je prilikom dosjećanja prisutna i određena količina konfabulacija, tj. izmišljenih i neobičnih informacija. Međutim, prosječni rezultati na subskalama Gudjonssonove skale sugestibilnosti su relativno niski i ispod su teorijskih prosjeka (sub)skala, a posebno je nizak rezultat na subskali *Promjena*, što ukazuje na relativno nisku sugestibilnost. Varijabilnost rezultata na subskalama sugestibilnosti je ujednačena i relativno umjerena, dok je varijabilnost rezultata više izražena na skalama Popuštanja i Kognitivne greške. Distribucija rezultata na (sub)skalama ne odstupa značajnije od modela normalne raspodjele i kreće se u intervalu od -1 do 1. Na mjerama sugestibilnosti distribucije teže ka pozitivnoj asimetričnosti, dok na skalama Kognitivne greške i Popuštanje idu u smjeru negativne asimetričnosti.

Povezanosti socio-demografskih karakteristika ispitanika, zadovoljstva životom, zdravljem i pamćenjem, dosjećanja te sugestibilnosti, kognitivnih greški i popuštanja izražene su koeficijentom rang korelacije (*Spearmanov rho koeficijent*) te su prikazane su u Tablici 2. S obzirom da je uzorak ispitanika bio vrlo homogen s obzirom na bračni status, roditeljstvo i zdravstveno stanje (više od 90% ispitanika su udovci / udovice, imaju djecu i boluju od nečeg), ti podaci nisu korišteni u daljnjim obradama. Od svih socio-demografskih varijabli dob ima najizraženiju i najdosljedniju povezanost sa ostalim varijablama. Što se tiče povezanosti među socio-demografskim varijablama, dob se pokazala negativno povezana s dužinom radnog staža (-.464) i stupnjem obrazovanja (-.404).

Dob se pokazala visoko pozitivno povezana s dužinom boravka ispitanika u Domu (.645), što je očekivano jer su ispitanici s dužim boravkom u Domu ujedno i stariji ispitanici, a negativno povezana sa stupnjem obrazovanja (-.459). Sa procjenom mentalnog statusa pozitivno su povezani obrazovanje (.441) i dužina radnog staža (.341), a negativno dužina boravka u Domu (-.501) i dob (-.765). Sa samo-procjenama zadovoljstva, od socio-demografskih karakteristika pokazala se jedino značajno povezana dob i dužina radnog staža. Dob je umjereno negativno povezana sa samo-procjenom zadovoljstva životom (-.509), fizičkim zdravljem (-.446), zadovoljstvom vlastitim pamćenjem (-.386) te psihičkim zdravljem (-.359), dok je dužina radnog staža pozitivno povezana sa zadovoljstvom životom (.445). Među

samo-procjenama zadovoljstva utvrđene su umjereno pozitivne korelacije, a jedino samo-procjena zadovoljstva životom nije povezana sa samo-procjenama zadovoljstva psihičkim zdravljem i pamćenjem. Također se procjena mentalnog statusa pokazala umjereno pozitivno povezanom sa svim samo-procjenama zadovoljstva.

Mjera *dosjećanja* negativno korelira s dobi (-.788) i dužinom boravka u Domu (-.445), s ukupnom sugestibilnošću (-.589) i popuštanjem (-.420), a pozitivno s dužinom radnog staža (.403), procijenjenim mentalnim statusom (.746) i svim samo-procjenama zadovoljstva, te konfabulacija (.682).

Mjera konfabulacija negativno korelira s dobi (-.724) i dužinom boravka u Domu (-.506), te s popuštanjem (-.481), a pozitivno sa stupnjem obrazovanja (.351), dužinom radnog staža (.446), procjenom mentalnog statusa (.509), zadovoljstvom životom (.335) i dosjećanjem (.682).

Sve četiri mjere sugestibilnosti (*Dobitak1*, *Dobitak2*, *Promjena* i *Ukupna sugestibilnost*) su vrlo visoko pozitivno povezane (.769 do .964), te su negativno povezane s procjenom mentalnog statusa, samo-procijenjenim zadovoljstvom pamćenjem te količinom upamćenih informacija, a imaju nultu povezanost s mjerom kognitivnih greški i popuštanja. *Dobitak1*, *Dobitak2* i *Ukupna sugestibilnost* su i pozitivno povezane s dobi ispitanika (.433 do .513), a uz to su *Dobitak1* i *Dobitak2* negativno povezani i s količinom konfabulacija. Rezultati na skali kognitivnih greški nisu se pokazali povezanim niti s jednom od ispitivanih varijabli.

Proveden je t-test da bi se ispitalo postoji li utjecaj vremenskog odmaka (50 minuta) na stupanj sugestibilnosti. Rezultati su pokazali da, iako je odgođena sugestibilnost ($M=5.14$; $SD=2.830$) bila nešto viša od neposredne ($M=4.94$; $SD=2.612$), dobivena razlika nije statistički značajna ($t(34)=1.87$; $p>.05$). Ispitane su i razlike unutar ispitanika među njihovim procjenama zadovoljstva životom, fizičkim i psihičkim zdravljem te vlastitim pamćenjem.

Rezultati su pokazali se da se Gudjonssonovojove procjene tih pojedinih aspekata međusobno značajno razlikuju ($F(3,32)=11.629$; $p<.01$). Testiranje pojedinačnih razlika pokazalo je da su ispitanici podjednako zadovoljni fizičkim ($M=5.63$; $SD=2.691$) i psihičkim zdravljem ($M=5.46$; $SD=2.147$) ($p>.05$), ali da su statistički značajno zadovoljniji životom ($M=6.80$; $SD=2.345$) nego što su fizičkim i psihičkim zdravljem te pamćenjem ($M=4.17$; $SD=2.345$) ($p<.01$), te da su statistički značajno zadovoljniji svojim fizičkim i psihičkim

zdravljem nego vlastitim pamćenjem ($p < .01$).

Također je proveden niz t test-ova za nezavisne uzorke kako bi se procijenilo da li se na mjerama sugestibilnosti: *Dobitak1*, *Dobitak2*, *Promjene* i *Ukupna sugestibilnost* ispitanici razlikuju s obzirom na izmjerene varijable (dob, spol, radni staž, dužina boravka u Domu, procjena mentalnog statusa, zadovoljstvo životom, fizičkim i psihičkim zdravljem, te pamćenjem, dosjećanje, konfabulacije, kognitivne greške i popuštanje). Te varijable su dihotomizirane na temelju vrijednosti medijana. Kako nije bilo nedostajućih vrijednosti u svim slučajevima, t test je izveden na grupi od 35 ispitanika, odnosno u svim slučajevima bila su 33 stupnja slobode. Vrijednosti i značajnosti provedenih t-testova nalaze se u Tablici 3.

Tablica 2. Korelacije između socio-demografskih karakteristika, samo-procjena zadovoljstva, procjene mentalnog statusa, količine zapamćenih informacija i konfabulacija, te sugestibilnosti, kognitivnih greški i popuštanja

	spol	obraz	staž	dom	MMSE	z_život	z_fiz zdr	z_psih zdr	z_pam	dosjećanje	konfab	Dobitak1	Dobitak2	Promjena	Uk_sug	GCS	CFQ
dob	-0.2	-.404*	-.464**	.646**	-.765**	-.509**	-.446**	-.359*	-.386*	-.788**	-.724**	.513**	.474**	.308	.433**	.421*	.055
spol		.191	-.170	-.122	.087	.052	-.098	.084	.159	.052	.182	-.052	.014	.035	-.009	-.017	.201
obraz			.202	-.459**	.441**	.292	.123	.116	-.090	.327	.351*	.004	.047	-.045	-.002	-.227	-.116
staž				-.238	.341*	.445**	.185	.250	.059	.403*	.446**	-.202	-.166	-.078	-.146	-.446**	-.017
dom					-.501**	-.242	-.251	-.149	-.240	-.445**	-.506**	.351*	.328	.253	.311	.396*	-.060
MMSE						.396*	.367*	.395*	.384*	.746**	.509**	-.546**	-.519**	-.465**	-.532**	-.368*	-.308
z_život							.641**	.285	.296	.339*	.335*	-.219	-.156	.007	-.131	-.410*	-.071
z_fiz zdr								.537**	.473**	.522**	.201	-.305	-.252	-.174	-.289	-.401*	-.180
z_psih zdr									.676**	.413*	.123	-.276	-.219	-.286	-.313	-.254	-.274
z_pam										.413*	.237	-.426*	-.406*	-.341*	-.423*	-.348*	-.201
dosjećanje											.682**	-.615**	-.569**	-.488**	-.589**	-.420*	-.103
konfab												-.436**	-.415*	-.200	-.318	-.481**	-.119
Dobitak1													.964**	.783**	.946**	.332	.198
Dobitak2														.769**	.917**	.323	.295
Promjena															.936**	.175	.159
Uk_sug																.282	.196
GCS																	.309
CFQ																	

Legenda: Dob –kronološka dob; Obraz –stupanj obrazovanja; Staž – duljina radnog staža; Dom – duljina boravka u domu; MMSE- mentalni status; Z_Život- zadovoljstvo životom; Z_fiz zdr -zadovoljstvo fizičkim zdravljem; Z-psih zdr – zadovoljstvo psihičkim zdravljem; Z_pam – zadovoljstvo pamćenjem; Dosjećanje - dosjećanje; Konfab - konfabulacije; Dobitak1 – sugestibilnost neposredna; Dobitak2- sugestibilnost odgođena; Promjena – promjena odgovora; Uk_sug - ukupna sugestibilnost; GCS – Skala kognitivnih greški; CFQ – Skala popuštanja. * $p < .05$, ** $p < .01$

Tablica 3. Grupne razlike na mjerama sugestibilnosti iskazane preko *t* testa (*n*=35)

	dobitak 1	dobitak 2	promjena	ukupna sugestibilnost
dob	-2.501*	-2.365*	-1.039	-1.928
spol	-.406	-.615	-.516	-.500
radni staž	1.041	1.008	.627	.915
dužina boravka u domu	-1.584	-1.532	-.755	-1.284
procjena mentalnog statusa	2.843**	2.832**	2.280*	2.842**
zadovoljstvo životom	2.186*	1.996	.881	1.675
zadovoljstvo fizičkim zdravljem	2.030*	1.8 57	.881	1.593
zadovoljstvo psihičkim zdravljem	1.464	1.243	1.666	1.709
zadovoljstvo pamćenjem	2.206*	2.185*	1.823	2.220*
dosjećanje	2.559*	2.479*	1.850	2.433*
konfabulacije	.506	.532	.390	.493
kognitivne greške	-1.041	-1.008	.200	-.474
popuštanje	-.786	-1.243	-.781	-.854

Legenda. ** $p < .01$; * $p < .05$

Ispitanici s obzirom na dob pokazuju statistički značajne razlike na mjerama sugestibilnosti: *Dobitak1* ($t = -2.501$, $p < 0.05$, $d = 0.84$) i *Dobitak2* ($t = -2.365$, $p < 0.05$, $d = 0.80$), dok na mjerama *Promjene* i *Ukupna sugestibilnost* nije bilo značajnih razlika. Veličina standardiziranog indeksa veličine utjecaja Cohenov d , u oba slučaja ukazuje na veliku veličinu efekta. Ispitanici stariji od 83 godine su imali više prosječne vrijednosti na mjerama sugestibilnosti.

Ni na jednoj od zavisnih mjera nisu utvrđene značajne razlike s obzirom na spol, iako vrijedi istaknuti podatak da su ženski ispitanici imali na svakoj od mjera nešto više prosječne vrijednosti, a da je varijabilnost rezultata u ženskom poduzorku bila veća od 1.5 do 2 puta. Također, nisu utvrđene razlike u mjerama sugestibilnosti s obzirom na njihov radni staž, te dužinu boravka u staračkom domu.

Podjela ispitanika na temelju procjene mentalnog statusa rezultirala je značajnim razlikama na sve četiri mjere sugestibilnosti: *Dobitak1* ($t = 2.843$, $p < 0.01$, $d = 0.96$), *Dobitak2*

($t=2.832$, $p<0.01$, $d=0.96$), *Promjene* ($t=2.280$, $p<0.05$, $d=0.76$) i *Ukupna sugestibilnost* ($t=2.284$, $p<0.01$, $d=0.95$), te je registrirana velika veličina tog efekta. Dosljedno, u svim slučajevima ispitanici s niže procijenjenim mentalnim statusom od prosjeka skupine pokazali su i veću sugestibilnost.

Jedino su na mjeri sugestibilnosti *Dobitak1* registrirane razlike na osnovi zadovoljstva životom ($t=2.186$, $p<0.05$, $d=0.71$) i fizičkim zdravljem ($t=2.032$, $p<0.05$, $d=0.67$), pri čemu su oni koji su zadovoljniji svojim životom i fizičkim zdravljem u odnosu na one koji su manje zadovoljni, pokazali manju neposrednu sugestibilnost. Podjela ispitanika s obzirom na zadovoljstvo pamćenjem rezultirala je razlikama na tri mjere sugestibilnosti: *Dobitak1* ($t=2.206$, $p<0.05$, $d=0.77$), *Dobitak2* ($t=2.185$, $p<0.05$, $d=0.76$) i *Ukupna sugestibilnost* ($t=2.220$, $p<0.05$, $d=0.76$), dok nije bilo razlika na varijabli *Promjene*. Također, podjela ispitanika na osnovi dosjećanja dovela je do razlika na iste tri mjere sugestibilnosti: *Dobitak1* ($t=2.559$, $p<0.05$, $d=0.86$), *Dobitak2* ($t=2.479$, $p<0.05$, $d=0.87$) i *Ukupna sugestibilnost* ($t=2.433$, $p<0.05$, $d=0.85$). Zaključno, mlađi ispitanici, oni čiji je mentalni status procijenjen višim, oni koji su subjektivno zadovoljniji svojim pamćenjem, te koji i objektivno pokazuju bolje dosjećanje iskazuju manji stupanj sugestibilnosti. Međutim, podjela ispitanika na osnovi rezultata utvrđenih na mjerama konfabulacije, kognitivnih pogrešaka i popuštanja nije rezultirala značajnim razlikama na mjerama sugestibilnosti.

5. RASPRAVA

Ovim istraživanjem pokušalo se produbiti i proširiti znanja o istražnoj sugestibilnosti i njezinim korelatima na uzorku starijih odraslih osoba. Zbog malog broja istraživanja koja se bave starijim osobama te porasta broja starijih odraslih osoba u populaciji, ovo je tema koja svakako zaslužuje pažnju istraživača.

Prije nego što se dotaknemo same sugestibilnosti prokomentirat ćemo i neke od zanimljivih rezultata prikupljenih u ovom istraživanju. Primjerice, kad govorimo o subjektivnim mjerama zadovoljstva, ispitanici starije dobi su najviše zadovoljni životom u cjelini, $M=6.80$. Svjesni da usporedba rezultata na ovako malom uzorku s podacima dobivenim na nacionalno reprezentativnim uzorcima nije opravdana, ipak, ali samo u svrhu ilustracije, spominjemo da se procjena zadovoljstva naših ispitanika podudara sa prosječno procijenjenim zadovoljstvom životom na nacionalnoj razini $M=6.52$ (Pilarov barometer, 2017). Takav rezultat suprotan je rezultatu istraživanja Bairda, Lucasa, i Donnellana (2010), u kojem se subjektivno zadovoljstvo životom povećava od adolescencije do ranih 70-ih godina života osobe, nakon čega subjektivno zadovoljstvo životom karakterizira značajan pad. Objašnjenje povišenog rezultata možemo pripisati većem broju čimbenika.

Istraživanje koje su proveli Mroczek i Spiro (2005) govori kako do smanjenja zadovoljstva životom ne dolazi uslijed starenja, već zbog pogoršanja zdravstvenog stanja, gubitka socijalne podrške, te približavanja smrti. No kako su za naš uzorak izabrani ispitanici koji su zadovoljavajućeg psiho-fizičkog stanja, možemo pretpostaviti da je zbog pristranosti uzorka došlo do povišenog rezultata na mjeri ukupnog zadovoljstva životom. Drugo objašnjenje uključilo bi organizacijsku klimu i kulturu u Domu, koje su orijentirane ka uključivanju starijih osoba, onih čije psiho-fizičko stanje dopušta, u aktivnosti koje oplemenjuju svakodnevicu štićenika, a to su razne radionice, društvene igre, natjecanja i sl. Također, potrebno je napomenuti da se ljudi općenito najčešće procjenjuju sretnima, općenito iznad prosječne vrijednosti skale te da se procjene sreće obično kreću oko 7 na skali od 0-10 (npr. Diener, & Suh, 2000).

To se možda može generalizirati na procjene općeg zadovoljstva životom. Što se tiče specifičnijih procjena, tj. procjena zadovoljstva zdravljem $M=5.46$ i pamćenjem $M=4.17$, one se kreću oko prosjeka teorijskog raspona skala, no nešto su niže od prosjeka koje su dali hrvatski građani (npr. zadovoljstvo tjelesnim zdravljem je bila $M=6.92$; a mentalnim zdravljem,

M=7.57) (Pilarov barometer, 2017). Takav rezultat ne čudi, s obzirom da se radi o osobama čije je zdravstveno stanje, ali i kognitivno funkcioniranje, oslabljeno uslijed starenja.

Procijenjen mentalni status ispitanika M=26.49 je u skladu s rezultatima istraživanja Folsteina, Folsteina i McHugha (1975), gdje je utvrđen prosječan rezultat za populaciju iznad 65 godina koji iznosi M=27, dok su Dukala i Polczyk (2013) na uzorku starijih osoba prosječne dobi M=66.82 godine dobili rezultat M=27.9. Iako je u našem istraživanju prosječna dob ispitanika znatno veća M=84.31, radilo se o ispitanicima zadovoljavajućih psihičkih sposobnosti, te je moguće da se takva situacija reflektirala na rezultate postignute na MMSE-u.

Rezultat na skali popuštanja značajno je iznad teorijskog prosjeka skale M=14.40, ali je i značajno veći od rezultata prijašnjih istraživanja provedenih na studentima (M=8.2; N=167) (Gudjonsson i sur., 2002) i mlađim odraslima osobama (M=8.8; SD=3.8; prosjek dobi 33.4 godine; N=102) (Gudjonsson i Young, 2011). Takav rezultat možda možemo tumačiti dobnim razlikama, ali i potencijalno drukčijim socijalizacijskim procesom i odgojem ispitanika, za koji na temelju dobi ispitanika, možemo pretpostaviti da je poticao, više nego danas, pokoravanje autoritetima. Nadalje, životna situacija ispitanika, u kojoj im svakodnevicu većim dijelom organizira osoblje Doma za starije i nemoćne, stavlja ih u svojevrzni podređeni položaj u kojem su u određenoj mjeri ovisni o sugestijama drugih osoba. Drugim riječima, moguće je da je povišeni rezultat na skali popuštanja posljedica osobne koristi, u vidu njege, zadovoljenja potreba za pripadanjem, poštovanjem i sigurnosti, koje štićenici Doma imaju od takvog ponašanja.

Rezultat na skali kognitivnih greški kreće se oko teorijskog prosjeka i iznosi M=53.86, no takav rezultat je znatno veći od rezultata ranijih istraživanja (M=33.6 do M=46.17; Broadbent, i sur. 1982.; Larson, i sur. 1997). Iako je rezultat kognitivnih greški dobiven samoprocjenom ispitanika, rezultat upućuje na to da ispitanici posjeduju svijest o povišenju vlastitih kognitivnih greški koje su vjerojatno posljedica starenja.

Količina *neposredno dosjećanih* informacija kod ispitanika (M=13.57) sukladna je rezultatima prijašnjih istraživanja provedenih kod osoba starije životne dobi u kojima se kod ispitanika prosječne dobi 66.82 godine prosječan broj dosjećanih informacija također kretao oko 13 informacija (Dukala i Polczyk, 2013). Sukladno očekivanjima, količina upamćenih informacija kod ispitanika starije životne dobi bila je značajno niža od količine utvrđene kod adolescenata i mlađih odraslih osoba (npr. M=17.95, Župčić, 2016; M=19.9, Polczyk, 2005).

Stoga nalazi ovog istraživanja idu u prilog zaključka Coxon i Valentine (1997) o deterioraciji pamćenja, odnosno neposrednog dosjećanja u starijoj dobi.

Što se tiče mjera sugestibilnosti utvrđenih na skali *Promjena* rezultat ($M=2.91$) je značajno ispod rezultata dosadašnjih istraživanja (npr. $M=4.5$) dok je *Ukupna konfabulacija* ($M=5.69$) značajno povišena u odnosu na rezultate istraživanja koja su se bavila sugestibilnošću adolescenata i odraslih osoba (Polczyk, 2005), dok je niža u usporedbi s rezultatima istraživanja koje je provela Župčić (2016). Nesukladno očekivanjima, rezultat na skali *Ukupna sugestibilnost* $M=7.57$ je nešto niža u usporedbi s rezultatima na uzorku adolescenata i odraslih osoba (npr. $M=11.52$ do $M=8.94$; Mitchell, Johnson i Matheri, 2003; Polczyk, 2005.; Drakea i Bullb, 2011). Općenito, čini se da su osobe starije dobi u ovom istraživanju relativno nisko sugestibilne.

5.1. Korelati istražne sugestibilnosti

Sukladno postavljenoj hipotezi, dob ispitanika pozitivno je povezana sa mjerama sugestibilnosti, te je takav rezultat u skladu s rezultatima istraživanja koje su proveli Dukala i Polczyk (2013). Kako je dob ispitanika značajno negativno povezana s neposrednim dosjećanjem, rezultati govore u prilog hipoteze Schacter, Koutstaala i Normana (1997) da starije osobe prilikom pohrane informacija, pohranjuju informacije na manje distinktivan način koji otežava prizivanje izvorne informacije. Takva neadekvatna pohrana informacija može biti u podlozi podlijevanja sugestivnom utjecaju jer su kriteriji za donošenje odluke o izvornoj informaciji oslabljeni. Preciznije, slabljenjem funkcija pamćenja uslijed starenja otvara se prostor za podlijevanje sugestivnom utjecaju. Moguće dodatno objašnjenje pozitivne povezanosti dobi i mjera sugestibilnosti možemo tražiti u činjenici da se starije osobe oslanjaju na shematsko znanje kada se nalaze u situaciji u kojoj je potrebno prizvati izvor pohranjene informacije, što može dovesti do pogreške u dosjećanju, ako se izvor informacije ne uklapa u postojeće sheme (Mather, Johnson, i De Leonardis, 1999).

Iako bi se mogla očekivati visoka povezanost dužine boravka u Domu i mjera sugestibilnosti s obzirom na visoku povezanost dobi ispitanika i dužine boravka u Domu, rezultati kazuju drukčije. Od mjera sugestibilnosti samo je *Dobitak1* umjereno povezan sa dužinom boravka u Domu. Takav rezultat djelomično potvrđuje postavljenu hipotezu.

Subjektivne procjene zadovoljstva životom te zdravljem nisu pokazale povezanost niti s jednom od mjera sugestibilnosti, dok je mjera zadovoljstva pamćenjem pokazala umjerenu negativnu povezanost sa svim mjerama sugestibilnosti. Kako možemo vidjeti iz deskriptivnih podataka, starije osobe od subjektivnih mjera zadovoljstva najlošije procjenjuju vlastito pamćenje, te je procjena zadovoljstva vlastitim pamćenjem i stvarnom količinom upamćenih informacija pozitivno povezana. Adams-Price (1989) u svom istraživanju navodi kako su starije osobe, u odnosu na mlađe, manje pouzdane u preciznost vlastitog pamćenja, te takvo smanjenje sigurnosti u vlastiti učinak u situacijama koje zahtijevaju dosjećanje vodi do povišenja sugestibilnosti. Moguće je da takvo smanjeno pouzdanje u vlastiti učinak prilikom ispitivanja pamćenja može biti razlog negativnoj povezanosti zadovoljstva vlastitim pamćenjem i mjera sugestibilnosti.

Mjere popuštanja nisu se pokazale povezanima niti sa jednom od mjera sugestibilnosti. Takav rezultat pomalo iznenađuje s obzirom na visoku povezanost mjere popuštanja i sugestibilnosti, koje pronalazimo u većem broju istraživanja (Gudjonsson, 1989; 1990; 1997; Redlich, Goodman, 2003). Iako je povezanost prisutna, ona nije statistički značajna što može biti posljedica povišenog prosječnog rezultata na skali popuštanja i malog uzorka.

Mjera kognitivnih grešaka, stupanj obrazovanja te radni staž ne pokazuju povezanost niti sa jednom od mjera sugestibilnosti. Moguće objašnjenje izostanka povezanosti između navedenih mjera je vjerojatno veličina i prigodni uzorak, socijalna poželjnost odgovaranja prilikom izvješćivanja o broju kognitivnih greški, ali postoji i mogućnost da korelacije nisu utvrđene zbog potencijalnih medijatorskih varijabli koje djeluju na njihov odnos, a koje nisu bile predmet ovog istraživanja, npr. inteligencija, osobine ličnosti, način provođenja intervjua i sl.

5.2. Razlike među skupinama na mjerama sugestibilnosti

S obzirom na mali broj ispitanika uključenih u istraživanje proveden je niz t test-ova za nezavisne uzorke kako bi se procijenilo da li se na mjerama sugestibilnosti ispitanici razlikuju s obzirom na izmjerene varijable. Navedene varijable su dihotomizirane na temelju vrijednosti medijana. Rezultati provedenih testova potvrdili su naša prvotna očekivanja.

Ispitanici stariji od 83 godine su imali više prosječne vrijednosti na mjerama sugestibilnosti. Ispitanici s obzirom na dob pokazuju statistički značajne razlike na mjerama

Dobitak1, što upućuje na tendenciju podlijevanja sugestivnom utjecaju te *Dobitak2*, što upućuje na tendenciju podlijevanja sugestivnom utjecaju uslijed negativne povratne informacije. Takvi rezultati su u skladu s rezultatima većeg broja istraživanja (Bartlett, Strater, i Fulton, 1991; List, 1986; Wingfield, Rosen, i Blanchard, 1991). Na mjerama *Promjene* i *Ukupna sugestibilnost* nije bilo značajnih razlika između ispitanika mlađih, odnosno starijih od 83 godine.

Kad govorimo o razlikama u mjerama sugestibilnosti s obzirom na duži ili kraći radni staž, odnosno duži ili kraći boravak u Domu, razlike između grupa nisu nađene. Preciznije, na skalama sugestibilnosti slične rezultate postižu ispitanici neovisno o dužini trajanja radnog staža, odnosno dužine boravka u Domu.

Kada govorimo o mjeri zadovoljstva životom, odnosno fizičkim zdravljem, jedino su na mjeri sugestibilnosti *dobitak1* utvrđene razlike, pri čemu su oni koji su zadovoljniji svojim životom i fizičkim zdravljem u odnosu na one manje zadovoljne, pokazali manju neposrednu sugestibilnost. Moguće je da osobe koje su zadovoljnije životom, odnosno fizičkim zdravljem pokazuju veće pouzdanje u vlastiti učinak u zadacima dosjećanja. Dakle, istraživanje koje se bavilo odnosom percipirane dobi ispitanika, zadovoljstva životom i pamćenja utvrdilo je da osobe koje su zadovoljnije životom imaju nižu subjektivno percipiranu dob, te povećanu samodostatnost vezanu za zdravlje i pamćenje (Stephan, Caudroit, Chalabaev, 2011). Moguće je da tako povišena samodostatnost vezana za zdravlje i pamćenje ima utjecaj na smanjenu sugestibilnost ispitanika koji su zadovoljni životom i fizičkim zdravljem.

Podjela ispitanika s obzirom na zadovoljstvo pamćenjem rezultirala je razlikama među grupama na tri mjere sugestibilnosti, a to su *Dobitak1*, *Dobitak2* i *Ukupna sugestibilnost*, dok nije bilo razlika na mjeri *Promjene*. Ispitanici koji su zadovoljniji pamćenjem postizali su značajno niže rezultate na skalama sugestibilnosti od ispitanika koji su manje zadovoljni vlastitim pamćenjem. Takav rezultat ne čudi s obzirom da je pouzdanje u vlastito pamćenje često u podlozi podlijevanja, odnosno odupiranja sugestivnom utjecaju, te tu pretpostavku podupiru rezultati većeg broja istraživanja (Cohen, Faulkner, 1986; Dodson, Bawa, i Krueger, 2007).

Podjela ispitanika na osnovi rezultata utvrđenim na mjerama kognitivnih grešaka i popuštanja nije rezultirala značajnim razlikama između grupa na mjerama sugestibilnosti. Takav rezultat je suprotan postavljenoj hipotezi, ali i ranijim istraživanjima. Razlike među grupama postoje, no one nisu statistički značajne niti na jednom nivou značajnosti. Moguće je

da je smanjena razlika između grupa posljedica malog, prigodnog uzorka ispitanika, ali i toga što su ispitanici samo-procjenjivali prisutnost kognitivnih greški i popuštanja. Takav rezultat posebno čudi za mjeru popuštanja koja je u većini ranijih istraživanja koja su se bavila odnosom sugestibilnosti i popuštanja, visoko povezana sa skalama sugestibilnosti (Gudjonsson, 1989; 1990; 1997; Redlich i Goodman, 2003).

5.3. Specifičnosti, nedostaci, koristi i praktične implikacije istraživanja

Potrebno je osvrnuti se na metodološke nedostatke istraživanja. Jedan od nedostataka ovog istraživanja je mali, prigodan uzorak i relativno veliki raspon dobi, gdje je najmlađi ispitanik imao 76 godina, dok je najstariji ispitanik imao 95 godina. Nadalje, samo ispitivanje jednog ispitanika korištenom baterijom testova ukupno je trajalo oko 75 minuta, što je relativno dugo. Takvo dugo trajanje ispitivanja moglo je rezultirati umorom ispitivača i ispitanika, a samim time i neujednačenosti provođenja istraživanja. Način na koji se nastojalo doskočiti problemu neujednačenosti provođenja testiranja je provođenje istraživanja od strane jednog ispitivača i davanje pauze od 50 minuta unutar kojih se nisu provodila druga ispitivanja. Takav način ispitivanja ima svoje koristi u vidu smanjenja umora sudionika istraživanja, ali i nedostatke u vidu nedovoljno duge pauze koja bi bila potrebna starijim ispitanicima.

Nedostatak koji treba istaknuti je taj, što osim slobodnog dosjećanja kao jedne od subskala Gudjonssonovog testa sugestibilnosti, nisu istraživani drugi aspekti kognitivnog funkcioniranja ispitanika. Kako se radi o starijim odraslim osobama kod kojih je kognitivno funkcioniranje u opadanju, smatramo kako bi buduća istraživanja na starijoj populaciji trebala uključiti i provjeru ostalih kognitivnih funkcija, kao što su pažnja, percepcija, radno pamćenje, inteligencija i sl. Nadalje, starija populacija vrlo često je pogođena raznim medicinskim, tj. organskim stanjima i bolestima koja mogu ostaviti posljedice na funkcioniranje ličnosti. Stoga je preporuka za buduća istraživanja da se u istraživanje uvrste i upitnici ličnosti.

Također treba razmotriti i prilagođenost Gudjonssonovog testa sugestibilnosti starijoj populaciji. Primjerice, prilikom konstrukcije Gudjonssonove skale sugestibilnosti za djecu, (GSS2) autori su imali u vidu specifičnosti kognitivnog i emotivnog razvoja djece (Miles, Powell, i sur. 2007), te nije na odmet razmotriti i mogućnosti prilagodbe testa sugestibilnosti populaciji starijih odraslih osoba.

Prilikom ispitivanja ne smije se zanemariti utjecaj ispitivača na razinu sugestibilnosti ispitanika. Mnoga istraživanja su se bavila utjecajem samog ispitivača i načina ispitivanja na sugestibilnost ispitanika. Način ispitivanja uvijek treba prilagoditi skupini koja se ispituje empatičnim stavom i otvorenosti, kako njezinoj dobi, tako i načinom postavljanja pitanja. Istraživanja koja su rađena na populaciji djece govore kako su djeca spremnija prisjetiti se većeg broja detalja nekog događaja ukoliko ih ispituje osoba koja je njima poznata (Krähenbühl i Blades, 2005).

Ono što se još pokazalo značajnim prilikom ispitivanja djece su određeni eksternalni atributi ispitivača kao što je spol, fizički izgled, dob, itd. Nadalje, slične kulturološke značajke između ispitanika i ispitivača olakšavaju komunikaciju. Ukoliko se ispitivanje vrši na ispitaniku koji je pripadnik određene etničke manjine, potrebno je omogućiti ispitivanje na materinjem jeziku (Đumić, 2012). S obzirom na navedene aspekte ispitivanja sugestibilnosti, bitno je naglasiti da je ispitivanje za potrebe ovog rada provodio student čije je iskustvo u području ispitivanja sugestibilnosti skromno, te čije socio-demografske karakteristike značajno odstupaju od populacije koju je ispitivao.

Kako je ovo jedno od prvih istraživanja sugestibilnosti na populaciji starijih odraslih osoba u Hrvatskoj, korist i praktične implikacije ovog istraživanja su forenzička važnost koju ono ima, jer upućuje na čimbenike koje treba uzeti u obzir prilikom ispitivanja svjedoka ili procjene sposobnosti svjedoka da svjedoči. S obzirom na to da se mali broj istraživanja, kako u svijetu, tako i kod nas, bavi istražnom sugestibilnošću starijih odraslih osoba, metodološke nedostatke ovog inicijalnog istraživanja na starijim odraslim osobama možemo smatrati prihvatljivima.

6. ZAKLJUČAK

Deskriptivno utvrđeni podaci u određenoj su mjeri očekivani u odnosu na dob ispitanika. Očekivano, rezultat na mjeri neposrednog dosjećanja je znatno niži od rezultata ranijih istraživanja. Nesukladno očekivanjima, rezultat na skali ukupna sugestibilnost je niži u odnosu na ranija istraživanja. Subjektivne mjere zadovoljstva životom i fizičkim zdravljem kreću se oko prosjeka populacije, dok je mjera zadovoljstva pamćenjem snižena u odnosu na teorijski prosjek. Procijenjeni mentalni status ispitanika podudara se sa prosječnim rezultatom kod starijih osoba. Rezultat na skali popuštanja i kognitivnih greški je iznad teorijskog prosjeka i rezultata drugih istraživanja.

Neposredno dosjećanje negativno je povezano s dobi, dok ostale mjere sugestibilnosti pokazuju pozitivnu povezanost s dobi. Subjektivne procjene zadovoljstva životom te zdravljem nisu pokazale povezanost niti s jednom od mjera sugestibilnosti, dok je mjera zadovoljstva pamćenjem pokazala umjerenu negativnu povezanost sa svim mjerama sugestibilnosti. Mjere popuštanja, kognitivnih grešaka, stupanj obrazovanja te radni staž nisu povezane niti sa jednom od navedenih mjera.

Ispitanici stariji od 83 godine su imali više prosječne vrijednosti na mjerama sugestibilnosti. Ispitanici koji su zadovoljniji svojim životom, fizičkim zdravljem te pamćenjem, u odnosu na one koji su manje zadovoljni, pokazuju manju neposrednu sugestibilnost. Podjela ispitanika prema rezultatima na mjerama kognitivnih greški, popuštanja, dužine boravka u Domu te radnog staža nije rezultirala značajnim razlikama između grupa na mjerama sugestibilnosti.

LITERATURA

- Adams-Price, C. E. (1989). *Eyewitness memory and aging: Recall and recognition of persons and objects in a crime scene* (Doctoral dissertation, West Virginia University).
- Ajduković, M. (2007). *Psihologija svjedočenja i iskaza. Odabrane teme iz sudske psihologije*. Zagreb: Pravni fakultet
- Anić, V., & Goldstein, I. (1999). *Rječnik stranih riječi*. Novi liber.
- Aronson, E., Wilson, T. D., Akert (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.
- Baltes, P. B. (1987). Theoretical propositions of life-span developmental psychology: On the dynamics between growth and decline. *Developmental psychology*, 23(5), 611.
- Bartlett, J. C., Strater, L., Fulton, A. (1991). False recency and false fame of faces in young adulthood and old age. *Memory & Cognition*, 19(2), 177-188.
- Bernet, W. (1997). Practice parameters for the forensic evaluation of children and adolescents who may have been physically or sexually abused. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 36(3), 423-442.
- Baird, B. M., Lucas, R. E., Donnellan, M. B. (2010). Life satisfaction across the lifespan: Findings from two nationally representative panel studies. *Social indicators research*, 99(2), 183-203.
- Cockrell, J. R., i Folstein, M. F. (2002). Mini-mental state examination. *Principles and practice of geriatric psychiatry*, 140-141.
- Coxon, P., i Valentine, T. (1997). The effects of the age of eyewitnesses on the accuracy and suggestibility of their testimony. *Applied Cognitive Psychology*, 11(5), 415-430.
- Cohen, G., & Faulkner, D. (1986). Memory for proper names: Age differences in retrieval. *British Journal of Developmental Psychology*, 4(2), 187-197.
- Cohen, J., i Cohen, J. (2003). *Applied multiple regression/correlation analysis for the behavioral sciences*. Mahwah, N.J: L. Erlbaum Associates.
- Dika, M. (2006). Dokazivanje saslušanjem svjedoka u hrvatskom parničnom postupku. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 56(2-3), 501-548.
- Diener, E., & Suh, E. M. (Eds.) (2000). *Subjective well-being across cultures*. Cambridge, MA: MIT Press.

- Dodson, C. S., Bawa, S., & Krueger, L. E. (2007). Aging, metamemory, and high-confidence errors: A misrecollection account. *Psychology and Aging*, 22(1), 122.
- Dukala, K., i Polczyk, R. (2013). Age and interviewer behavior as predictors of interrogative suggestibility. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 69(3), 348-355.
- Državni zavod za statistiku (2016). Statistički ljetopis 2016. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Dywan, J., i Jacoby, L. (1990). Effects of aging on source monitoring: Differences in susceptibility to false fame. *Psychology and Aging*, 5(3), 379.
- Đumić, T. (2012). *ispitivanje sugestibilnosti djece predškolske dobi*, (diplomski rad, Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu).
- Eisen, M. L., Quas, J. A., i Goodman, G. S. (Eds.). (2001). *Memory and suggestibility in the forensic interview*. Routledge.
- Eisen, M. L., Morgan, D. Y., & Mickes, L. (2002). Individual differences in eyewitness memory and suggestibility: Examining relations between acquiescence, dissociation and resistance to misleading information. *Personality and Individual Differences*, 33(4), 553-571
- Endres, J. (1997). The suggestibility of the child witness: The role of individual differences and their assessment. *The Journal of Credibility Assessment and Witness Psychology*, 1(2), 44-67.
- Folstein, M. F., Folstein, S. E., i McHugh, P. R. (1975). "Mini-mental state": a practical method for grading the cognitive state of patients for the clinician. *Journal of psychiatric research*, 12(3), 189-198.
- Gudjonsson, G. H. (1984). A new scale of interrogative suggestibility. *Personality and individual differences*, 5(3), 303-314.
- Gudjonsson, G. H. (1987). A parallel form of the Gudjonsson Suggestibility Scale. *British Journal of Clinical Psychology*, 26(3), 215-221.
- Gudjonsson, G. H. (1988). Interrogative suggestibility: Its relationship with assertiveness, social-evaluative anxiety, state anxiety and method of coping. *British Journal of Clinical Psychology*, 27(2), 159-166.
- Gudjonsson, G. H. (1989). Compliance in an interrogative situation: A new scale. *Personality and Individual Differences*, 10(5), 535-540.

- Gudjonsson, G. H. (1990). The relationship of intellectual skills to suggestibility, compliance and acquiescence. *Personality and individual differences*, 11(3), 227-231.
- Gudjonsson, G. H. (1992). *The psychology of interrogations, confessions and testimony*. John Wiley & Sons.
- Gudjonsson, G. H., & Clark, N. K. (1986). Suggestibility in police interrogation: A social psychological model. *Social Behaviour*.
- Gudjonsson, G. H., Sigurdsson, J. F., Brynjólfssdóttir, B., & Hreinsdóttir, H. (2002). The relationship of compliance with anxiety, self-esteem, paranoid thinking and anger. *Psychology, Crime and Law*, 8(2), 145-153.
- Gudjonsson, G. H., & Young, S. (2011). Personality and deception. Are suggestibility, compliance and acquiescence related to socially desirable responding?. *Personality and Individual Differences*, 50(2), 192-195.
- Hardy, M. A. (1993). *Regression with dummy variables*. Newbury Park, CA: Sage
- Henry, L. A., & Gudjonsson, G. H. (2003). Eyewitness memory, suggestibility, and repeated recall sessions in children with mild and moderate intellectual disabilities. *Law and Human Behavior*, 27(5), 481.
- Krähenbühl, S. i Blades, M. (2005). *The effect of interviewing techniques on young children's responses to questions*. UK: Sheffield.
- Larson, G. E., Alderton, D. L., Neideffer, M., i Underhill, E. (1997). Further evidence on dimensionality and correlates of the Cognitive Failures Questionnaire. *British Journal of Psychology*, 88(1), 29-38.
- List, J. A. (1986). Age and schematic differences in the reliability of eyewitness testimony. *Developmental Psychology*, 22(1), 50-57.
- Loftus, E. F., Miller, D. G., i Burns, H. J. (1978). Semantic integration of verbal information into a visual memory. *Journal of experimental psychology: Human learning and memory*, 4(1), 19.
- Mather, M., Johnson, M. K., & De Leonardis, D. M. (1999). Stereotype reliance in source monitoring: Age differences and neuropsychological test correlates. *Cognitive Neuropsychology*, 16(3-5), 437-458.
- Menard, S. (1995). *Applied logistic regression analysis*. Thousand Oaks: Sage University paper series on quantitative applications in the social sciences.
- Myers, R. (1990). *Classical and modern regression with applications*. Boston: Duxbury.

- Memon, A., & Vartoukian, R. (1996). The effects of repeated questioning on young children's eyewitness testimony. *British Journal of Psychology*, 87(3), 403-415.
- Merckelbach, H., Muris, P., Nijman, H., & de Jong, P. J. (1996). Self-reported cognitive failures and neurotic symptomatology. *Personality and Individual Differences*, 20(6), 715-724.
- Merckelbach, H., Muris, P., & Rassin, E. (1999). Fantasy proneness and cognitive failures as correlates of dissociative experiences. *Personality and individual differences*, 26(5), 961-967.
- Miles, K. L., Powell, M. B., Gignac, G. E., & Thomson, D. M. (2007). How well does the Gudjonsson Suggestibility Scale for Children, version 2 predict the recall of false details among children with and without intellectual disabilities? *Legal and criminological psychology*, 12(2), 217-232.
- Mitchell, K. J., Johnson, M. K., & Mather, M. (2003). Source monitoring and suggestibility to misinformation: Adult age-related differences. *Applied Cognitive Psychology*, 17(1), 107-119.
- Ney, T. (1995). True and false allegations of child sexual abuse: assesment and case management. New York: Bruner/Mazel Inc.
- Pilarov barometar hrvatskoga društva (2014., 2015. ili 2016.), Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. Dostupno na <http://barometar.pilar.hr> (pristupljeno 8.9.2016)
- Polczyk, R. (2005). Interrogative suggestibility: Cross-cultural stability of psychometric and correlational properties of the Gudjonsson Suggestibility Scales. *Personality and Individual Differences*, 38(1), 177-186.
- Powers, P. A., Andriks, J. L., & Loftus, E. F. (1979). Eyewitness accounts of females and males. *Journal of Applied Psychology*, 64(3), 339.
- Redlich, A. D., & Goodman, G. S. (2003). Taking responsibility for an act not committed: the influence of age and suggestibility. *Law and human behavior*, 27(2), 141.
- Rönnlund, M., Nyberg, L., Bäckman, L., & Nilsson, L. G. (2005). Stability, growth, and decline in adult life span development of declarative memory: cross-sectional and longitudinal data from a population-based study. *Psychology and aging*, 20(1), 3.
- Salthouse, T. A., & Babcock, R. L. (1991). Decomposing adult age differences in working memory. *Developmental psychology*, 27(5), 763.

- Schooler, J. W. i Loftus, E. F. (1993). Multiple mechanisms mediate individual differences in eyewitness accuracy and suggestibility. *Mechanisms of everyday cognition*, 177-203.
- Scullin, M. H. i Ceci, S. J. (1999). *A suggestibility scale for children*. Department of Human Development. NY, Cornell University
- Schacter, D. L., Koutstaal, W., i Norman, K. A. (1997). False memories and aging. *Trends in cognitive sciences*, 1(6), 229-236.
- Stephan, Y., Caudroit, J., & Chalabaev, A. (2011). Subjective health and memory self-efficacy as mediators in the relation between subjective age and life satisfaction among older adults. *Aging & mental health*, 15(4), 428-436.
- Sternberg, R. J., & Szabo, S. (2005). *Kognitivna psihologija*. Naklada Slap.
- Tabachnick, B.G., i Fidell, L.S. (2012). *Using Multivariate Statistics*. 6th ed. Boston: Allyn and Bacon.
- Tun, P. A., Wingfield, A., Rosen, M. J., & Blanchard, L. (1998). Response latencies for false memories: gist-based processes in normal aging. *Psychology and aging*, 13(2), 230.
- Vom Hofe, A., Mainemarre, G., i Vannier, L. C. (1998). Sensitivity to everyday failures and cognitive inhibition: are they related?. *European Review of Applied Psychology/Revue Européenne de Psychologie Appliquée*.
- Weissman, H. N. (1991). Forensic psychological examination of the child witness in cases of alleged sexual abuse. *American journal of orthopsychiatry*, 61(1), 48.
- Župčić, A. (2016). *Ispitna sugestibilnost djece i adolescenata* (diplomski rad, Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu).